

GIUSEPPE VACCA

DRŽAVA I REVOLUCIJA — DEMOKRACIJA I SOCIJALIZAM

Pored knjiga *Što da se radi?* i *Imperijalizam kao najviši stupanj kapitalizma, Država i revolucija*, možemo se smatrati jednim od ključnih tekstova koji su već u prošlosti, i to u vremenskom rasponu od najmanje dviju generacija, doveli do masovnog usvajanja osnovnih elemenata »lenjinizma«. Danas se tim tekstovima obraća jedna nova politička generacija; proučava ih, doduše, s gotovo istim ciljevima, ali u prilikama koje su se korjenito izmijenile i koje već pokazuju očite znakove organske krize što ugrožava jedinstvo komunističkog pokreta, ali su istodobno obilježene nastojanjima mlade generacije da se iznađu novi »modeli« revolucionarne teorije i prakse.

Stavio sam dakle, sebi u zadatak da revaloriziram taj tekst, uvjeren da je moguće doći do ispravnih rezultata samo pod uvjetom da se izvrši korektna historizacija samog teksta. Iz cjelokupnog razlaganja o toj temi proizlazi, nadam se, da historizacija ne znači svođenje teksta na problematiku jedne povijesno date i izavršne situacije, već, suprotno tome oživljavanje i predočavanje problemskog konteksta marksističke političke teorije u kojoj je nastao Lenjinov pamflet i koji nam omogućava da ga povijesno odredimo u odnosu prema ostalim važnijim odgovorima što su ih o istoj problematici pokušale dati druge dvije značajne marksističke struje II internacionale: kauckizam i luksemburgizam.

Otuda proizlazi, po mom mišljenju, i mogućnost ispravne generalizacije teorijskog značenja Lenjinova teksta, i to onoliko koliko je moguće utvrditi njegovu sposobnost rješavanja i anticipiranja problema političke teorije koji još i danas stoje neriješeni pred teorijskim marksizmom radničkog pokreta u zemljama prelaznog razdoblja; odnosno ukoliko taj tekst razrađuje i razvija marksističku problematiku vodeći računa o cjelokupnom ljudskom opstanku i zakonima koji njime upravljaju u kapitalističkom načinu proizvodnje i u prelaznom razdoblju. Pod ti mvidnim kutom ocijenio sam tekst kao najvišu točku kondenziranja lenjinističke diskriminante unutar teorijskog marksizma II internacionale, uočivši da je Lenjinovo ostvarenje strategije vlasti i proleterske revolucije određenog povijesnog razdoblja bilo glavno uporište uz koje je potrebno ispravno povezati njegovu teoriju partije i analizu imperijalizma. **Država i revolucija** na taj je način najviša tačka procesa diferencijacije lenjinizma u sklopu marksizma II internacionale; ovom se tvrdnjom ne misli umanjiti važnost one daleke početne točke tog istog procesa, dakle Lenjinove razrade partijske tematike početkom stoljeća. Suprotno tome predlažući implicitno takvu razra-

du koja bi uspostavila organsku vezu između njegove teorije partije i problema vlasti, izbjegao sam pogrešnu interpretaciju svodenja teorije vlasti na jalovo suprotstavljanje »spontanosti« i »birokraciji«.

Shodno tome odredio sam kao os za temeljno proučavanje političke Lenjinove teorije način na koji je on — u određenom povijesnom razdoblju — povezo demokraciju i socijalizam. Stoga su **Dvije taktike** postale najznačajnija pretpostavka **Države i revolucije**, a ruska revolucija 1905. godine uporište i glavna orijentaciona točka razvitka teorijskog marksizma u toku petnaest godina koje su prethodile prvom imperijalističkom ratu.

U toj perspektivi usporedba između Lenjina, Kautskog i Rose Luxemburg postavlja se iznad svega u odnosu prema **Putu do vlasti** Kautskog (1905) i **Masovni štrajk, partija i sindikati** R. Luxemburg (1906).

Može se početi od razmatranja prvog teorijskog horizonta zajedničkog svim trima gledištima u načelno ispravnom postavljanju odnosa demokracije i socijalizma: analizirajući, na primjer, stavove Luxemburgove i Kautskoga u **Bernstein-Debati** očito je da oboje, u načelu, ispravno (isto kao i Lenjin u **Zadacima ruskih socijaldemokrata** — 1897) uočavaju povezanost između demokracije i socijalizma, reforme i revolucije. To, međutim, ne sprečava da oboje, za razliku od Lenjina, pošavši od općenito ispravnih pretpostavki, ne stignu do konkretnog postavljanja strategije proleterske revolucije u razdoblju što ga je počeo imperijalizam i kojega su oni, i ne samo oni, bili prilično svjesni već prvih godina novog stoljeća. Tom neprilagođavanju glavnog teorijsko-političkog zadatka radničkom pokretu u datom povijesnom razdoblju različiti su uzroci i razvojni tokovi, o čemu sam, iako na brzinu, analitički pisao isključivo zato da utvrdim osnovne probleme u sklopu kojih sam stavio sebi u zadatak jedno novo proučavanje **Države i revolucije**.

Što se Kautskog tiče, prihvaćajući, iako retroaktivno, Lenjinovu ocjenu o specifičnom karakteru njegova »oportunizma« (nedostatak klasne analize na području države, pa prema tome ideološko i političko podvrgavanje radničke klase liberalnoj ideologiji i buržoaskoj demokraciji), čini mi se da je glavni uzrok njegove »kapitulacije« u **Putu do vlasti** u ovoj proturječnosti: dok s jedne strane Kautsky lucidno zapaža progresivnu inkompatibilnost buržoazije i demokracije u novom militarističkom razdoblju, ističući kako kapitalizam i u toj svojoj fazi povećava broj vlastitih proturječnosti, a ponajprije broj vlastitih »grobara« (nagli porast proletarizacije u svjetskom omjeru); s druge strane, po njegovu mišljenju, proletarijat još je više i nepovratno usamljen pred kompaktnom masom njemu suprotstavljene »reakcije« koju sačinjavaju svi neproleterski slojevi i klase, snažno zbijeni u novi monopolističko-imperijalistički blok. Otuda tragična proturječnost, odnosno nemogućnost da proletarijat razvije pozitivnu strategiju savezništva i neminovnost da sebe reducira na nemoguću ulogu potporna demokratsko-buržoaskih institucija kao takvih, i to upravo u razdoblju kad imperijalistička buržoazija te institucije ukida.

Tu je razlog specifične kapitulacije Kautskoga pred buržoaskom ideologijom na području države i nemoć pozitivne ocjene novih poli-

tičkih proturječnosti, na temelju kojih treba upraviti inicijative i povesti klasnu borbu u imperijalističkom razdoblju, sve do suočavanja s već sazrelim problemom preuzimanja vlasti.

Slučaj Luxemburgove jest drukčiji. Nesposobnost konkretnog definiranja strategije vlasti i teorije povijesno određenog prelaznog razdoblja u njezinu slučaju proizlazi iz dva temeljna razloga: korjenitog **ekonomizma**, zbog čega se ona teško zaplela u mrežu proturječnosti **teorije sloma** (zajednički nazivnik teorijskog marksizma Druge internacionale, a u velikoj mjeri i lenjinizma), i duboka **antiinstitucionalna** orijentacija njezine vizije — **čiste proletherske** i **neposredno socijalističke** revolucije.

Specifičan oblik njezina ekonomizma očituje se počevši od teksta **Socijalna reforma ili revolucija?**, s obzirom na način na koji ona uočava osnovnu proturječnost kapitalističkog sistema u **podruštvovljenju proizvodnih odnosa** (na planu »čiste ekonomije«) i u »voluntarističkim« oblicima **politike** i **buržoaskе државе** koji su zapreka tom procesu. Taj specifični oblik ekonomizma još jasnije dolazi do izražaja u analizi **Akumulacije kapitala**, u kojoj spomenuta proturječnost nalazi svoju potvrdu na planu ekonomije u temeljnoj proturječnosti između »racionalnosti« kapitalističkih proizvodnih odnosa i tržišne »anarhije« po klasičnim shemama teorijskog marksizma Druge internacionale i parametara njezina zajedničkog ekonomističkog nazivnika: **teorije sloma**.

Iz toga proizlazi vizija početne faze socijalizma kao faze koja u svemu koincidira sa slomom kapitalističkog društva i prema tome razrada teorije »spontanosti« R. Luxemburg, koja je, po mom mišljenju, dobila svoj jasan i određen oblik u njezinoj analizi ruske revolucije 1905. godine, u tumačenju masovnih političkih štrajkova kao **fenomen-skog oblika** proletherske revolucije, u njezinoj viziji revolucionarnog procesa kao neposrednog prerastanja, pomoću jedinstvenog i neprekidnog procesa, ekonomske borbe u političku, sve do simultanog rušenja države i uspostavljanja novih proizvodnih odnosa.

Analiza djela **Masovni štrajk, partija i sindikati** omogućava nam, u tom smislu, i ponovni dodir s teorijom organizacije kako ju je formulirala Rosa Luxemburg (mislim tu na poznate **Probleme organizacije ruske socijaldemokracije**), u kojoj mi se najkarakterističnijim čini uklanjanje **institucionalnosti** političke problematike proletherske revolucije, bilo u odnosu prema pitanjima avangarde, bilo u odnosu prema pitanjima preuzimanja vlasti i prelaznog razdoblja. A to je dalje dovelo do vizije proletherske revolucije kao **neposredno socijalističke**, pa prema tome i **antiinstitucionalne**, još jednom »čisto proletherske«, urbane i posve lišene njezinih nužnih internacionalističkih dimenzija.

Glavna i najoriginalnija jezgra lenjinske političke teorije držimo li se glavne osi problematike demokracije i socijalizma, od **Dviju taktika do Države i revolucije**, očituje se u stvaranju konkretne strategije savezništva u procesu preuzimanja vlasti i uspostavljanja demokratske diktature radnika i seljaka radi započinjanja i dovršavanja demokratsko-buržoaskе revolucije u Rusiji u prvom slučaju, i u razbijanju

slabe karike u lancu imperijalističkih država otvaranjem procesa svjetske proleterske revolucije u drugom slučaju.

Osnovno uporište Lenjinove zamisli, još od **Dviju taktika**, očituje se u tome što je on iz kompleksa demokracije — socijalizam razvio konkretnu klasnu analizu jedne **povijesno određene** države i u odnosu prema njoj postavio problem vlasti ruskog proletarijata; prema tome, njegovu je polazište dato u ostvarenju povijesno određene strategije i taktike radi osvajanja državne vlasti u Rusiji.

Proučavanje **Države i revolucije** ističe prije svega elemente moguće generalizacije lenjinskog postavljanja kompleksa demokracija-socijalizam, na temelju kojih Lenjin ne samo što teorijski opravdava nužnost i mogućnost da ruski proletarijat započne svjetsku socijalističku revoluciju osvajanjem **te određene državne mašine**, nego i problem odnosa demokracije i socijalizma postavljanja s takvom širinom koja omogućava i precizniju definiciju socijalizma kao svjetskog prelaznog razdoblja prema komunizmu, s posve specifičnom političko-institucionalnom problematikom, ostvarujući jasan i plodan pristup problemima socijalne dijalektike društava prelaznog razdoblja.

Specifičnu teoretsku krivulju te operacije valja tražiti u snažnoj antiekonomističkoj inspiraciji koja predstavlja u neku ruku najdublji teorijski pečat cjelokupne Lenjinove misli. Moglo bi se reći da su glavne analitičke i teorijske postavke ove: proletarijat ne samo da može, nego i mora ovladati represivnom mašinom građanske države da bi započeo socijalistički preobražaj društva, i to u smislu spoznaje da socijalizam nije izgradnja novog modela ekonomske društvene formacije nego uspostavljanje prelaznog razdoblja prema komunizmu, i to na svjetskom planu, razdoblja u kojemu komunizam (dakle novi sistem društvenih odnosa) **sazrijeva** na cjelokupnom području jedinstvenog svjetskog tržišta zahvaljujući gigantskom razvitku produktivnih snaga, koji kapitalizam želi spriječiti, a zadatak je socijalizma, suprotno tome, da je unaprijedi.

Kad kažemo razvitak proizvodnih snaga, ne mislimo samo na »robe« i na »tehnologiju«, nego prije svega na **kompleksnu** kvalitetu odnosa: snaga — rad (Lenjin kao i Marx ne zaboravljaju da je proizvodna snaga par excellence »sama revolucionarna klasa«). Ako je cilj komunističko društvo, onda je potpuno samoupravljanje proizvođača, autentičan razvitak proizvodnih snaga — što kapitalizam ne može dopustiti — prije svega društveno, kolektivno ovladavanje društvenim zakonima proizvodnje, a to i jest prijeko potreba pretpostavka samoupravljanja proizvođača i istodobnog maksimalnog razvijanja proizvodnih mogućnosti i rezervi, dakle pretpostavka društva koje planira i kontrolira vlastiti razvitak.

U tom smislu osvajanje političke vlasti proletarijata mora koincidirati s potpunom izmjenom cilja, s progresivnom destrukcijom represivne državne mašine koja — takva kakva jest — na činjenicu proleterske revolucije reagira prema svojim specifičnim zakonima: kao centralizirani birokratski aparat izgrađen zato da nametne i zajamči eksploataciju. No što zapravo znači tvrdnja da proletarijat mora u isto vrijeme i osvojiti državnu mašinu i »razbiti« je, »skršiti«? Što to zna-

či da proletrska država mora biti takva da odmah počne »odumirati«?

Lenjin jasno vidi da je socijalizam, upravo zato jer je na svjetskom planu prelazno razdoblje kapitalizma prema komunizmu, i nov splet, ali i trajno razdvajanje sfere ekonomije i sfere politike. Prema tome, progresivno kolektivno osvajanje društvenih proizvodnih zakona proizvođača odvija se u toj fazi putem dotad neviđenog širenja dijalektike i političkog sudjelovanja: prisvajanje društvenih proizvodnih zakona prije svega je, za proizvođače, prisvajanje političkih zakona društva u prelaznoj fazi. Sazrijevanje komunističkoga društva, daleko od toga da bude **opadanje politike**, zahtijeva progresivno **opadanje ekonomike** kao sfere koja u krajnjoj liniji determinira cijeli sistem društvenih odnosa. Prelazna faza »neizbježno je razdoblje dosad neviđeno žestoke klasne borbe u izvanredno oštrim oblicima. Stoga i država toga razdoblja mora neizbježno biti demokratska **na nov način** (za proletere i, općenito, za neproletere), a diktatorska **na nov način** (prema buržoaziji)«.

Time je, čini nam se, s jedne strane korektno uspostavljena kontinuirana veza demokracije i socijalizma prije i nakon zauzimanja vlasti proletarijata; s druge strane, korektno je uspostavljen pristup novim društvenim suprotnostima koje su svojstvene društvima prelaznog razdoblja, suprotnostima koje mora proći teorijski razvitak marksističke analize i politička praksa proletarijata u perspektivi sazrijevanja komunističkog društva.

Prevela: Vera Frangeš